

INSON VA KASB

Hasanova Sitora Ilhomjon qizi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7162255>

Annotatsiya: Ushbu maqolada ison hayotida kasbning o'rnini, kasb tanlashda nimalarga ahamiyat qaratish lozimligi, kasb tanlashda qanday qoidalarga va mezonlarga amal qilish muhim ekanligi yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: Kasb, psixologiya, sivilizatsiya, kasb psixologiyasi, kasbga qiziqish. Insoniyat paydo bo'libdiki u har doim o'zini boqishga, ehtiyojlarini qondirishga harakat qilgan va hozirda ham shu yo'ldan bormoqda. Inson o'z ehtiyojlarini eng avvalo oziq – ovqat, boshpana, kiyim – kechaklarga bo'lgan ehtiyojlarni qondirishdan boshlagan. Keyinchalik yangi sivilizatsiyalar paydo bo'lgan maxsulotlarni ishlab chiqara boshlagan. Bular eng avvalo shu sohadagi kasb egalarini paydo bo'lishiga va jamiyatni shu maxsulotlarga bo'lgan ehtiyojini qondirishga intilishlarni paydo qilgan. Jamiyat rivojlana borgan sari yangi kasblar paydo bo'lgan va rivojlanib borgan. Insonlar esa yaxshi yashashga intilganlar. Buning uchun kasb tanlaganlar, tajriba oshirganlar va bilimlarni to'plaganlar.

Kasb — (lotincha: professio — rasmiy ko'rsatilgan mashg'ulot, ixtisoslik) — maxsus nazariy bilimlar va amaliy ko'nikmalar majmuiga ega tajribali shaxsning mehnat faoliyati turi hisoblanadi. Kasb — kishining mehnat faoliyati, doimiy mashg'uloti turi; muayyan ish turini malakali bajarishga imkon beradigan bilim, mahorat, tajribani talab etadi. Kasblar ichida mehnat faoliyatining eng tor sohasi bilan ajralib turadigan ixtisoslar bor (masalan, vrachlik kasbida xirurg, oftalmolog, dermatolog va boshqa). Kasb, odatda, shaxsning asosiy tirikchilik manbai hisoblanadi.

Muayyan kasbni tanlash sabablari

Ko'rinib turibdiki, professional ta'rifga faqat manfaatlar ta'sir qiladi. Nima uchun inson u yoki bu kasbni tanlaydi? Aslida, tanlash uchun ko'plab omillar mavjud:

- nufuz, moda

60-yillarda hamma kosmonavt, 90-yillarda esa huquqshunos va iqtisodchi bo'lishni xohlardi. Endi poydevorda IT-mutaxassislari, top-menejerlar, yuqori lavozimli amaldorlar turibdi. Ammo siz faqat ushbu mezonlarga amal qilmasligingiz kerak: moda o'zgarmoqda, obro'-e'tibor ketmoqda va ehtimol bu o'rta maktabni tugatmasdan oldin sodir bo'ladi.

- moliyaviy farovonlik

Eng ko'p maosh oladigan kasblar qatoriga okean layneri kapitani, uchuvchi, top-menejer, IT-mutaxassis, marketolog va boshqalar kiradi. "Oltin koni"ni tanlashda esda tutingki, kasbning o'zi ko'p pul olib kelmaydi. Yuqori maoshga ega bo'lish

uchun siz yaxshi mutaxassis bo'lishingiz kerak va bu qo'shimcha bilim va tajribani talab qiladi.

- Do'stlar va tanishlar maslahati

Ba'zida yoshlar "kompaniya uchun" hayot yo'lini tanlashadi. 11-sinfdan keyin eng yaxshi do'st veterinarga boradi - nega unga ergashmaysiz? Bu birgalikda qiziqarliroq. Ba'zan u ishlaydi, lekin ko'pincha bunday toshma harakat professional umidsizlikka olib keladi.

- Ota-onalarning fikri

Ko'rinib turibdiki, kim o'z farzandini ona va dadadan yaxshiroq biladi? Shunga qaramay, otasining yo'lidan bosh tortgan va yashirincha adabiyot institutiga o'qishga kirganidan keyin ko'plab buyuk adiblar paydo bo'ldi. Ko'pincha ota-onalar o'z maslahatlarida o'g'li yoki qizining qobiliyatidan emas, balki obro'-e'tibor yoki o'zlarining bajarilmagan istaklaridan kelib chiqadilar.

Shubhasiz, ularning fikrini tinglashga arziydi, ammo har bir maslahatni ehtiyotkorlik bilan baholash kerak. Agar shubhangiz bo'lsa, o'zingiz hurmat qiladigan boshqa kattalarni, masalan, o'qituvchini tinglang. Chet elliklar sizning taqdiringiz va keraksiz behuda narsalaringiz haqida tashvishlanmaydilar, shuning uchun ular yanada muvozanatli maslahatlar beradilar.

- O'z xohishi

Siz sezgi ovozi tinglashingiz kerak. Qiyinchilik shundaki, uni har doim ham bir lahزالik inijlikdan ajratib bo'lmaydi. Vaqt sinovidan o'tgan tushga ishonishingiz mumkin, lekin agar u yaqinda yonib ketgan bo'lsa, u bilan bir muddat yashab, diqqat bilan ko'rib chiqing.

Kasb – inson ish faoliyatining ma'lum tajriba, tayyorgarlik talab etadigan faoliyat turi, sohasi, hunardir. Kasbga umumiy yoki maxsus ma'lumot hamda amaliy tajriba yo'li bilan erishiladi. Kasb ichida mehnat faoliyatining eng tor xarakteri bilan ajralib turuvchi ixtisoslari bor. Ba'zi kasblarda bir qancha ixtisoslar masalan: chilangar kasbida – remontchi chilangar, asbobsoz chilangar, yig'uvchi chilangar kabi yo'nalishlar mavjud. Dunyoda 60 ming (qiyoslash uchun Rossiyada 20 ming) O'zbekistonda 6 mingdan ziyod kasblar mavjud. Shuni aytish joyizki jamiyat rivojlangan sari kasblar ham ko'payib boradi. SHu bilan birga kasb bu jamiyatdagi qabul qilingan huquqiy – normativ qonunlarga amal qilishi zarur bo'ladi.

Kasb – hunarli bo'lish inson uchun zarur bir ehtiyoj ekanligini buyuk avlodlarimiz o'z asarlarida aytib o'tganlar. Deylik Kaykovus o'zining “Qobusnoma” asarida shunday yozadi “Bas, agar aqling bo'lsa xunar o'rgang'il, nedinkim hunarsiz aql –

boshsiz tan, suratsiz badandekdir... Ey farzand, ogoh bo'лки, xunarsiz kishi hamisha foydasiz bo'lur va hech kishiga naf yetkurmas."

Hozirda o'sib kelayotgan yoshlar o'z qiziqishlaridan kelib chiqib minglab kasblar ichidan o'zi uchun qiziqarli bo'lgan kasbni tanlab olishlari va o'z hayotlarini mazmunli, yaxshi o'tkazishlari uchun intiladilar. Ularga bu kasblarni tanlashlarida kasb psixologiyasining o'rne va ahamiyati juda katta. "Men kelajakda kim bo'laman?", "Yaxshi yashashim uchun qaysi kasbni tanlashim kerak?", "Mendagi iqtidor shunga etadimi?", "Kelajagimdan qoniqamanmikan?" degan ko'lab savollar yoshlarni o'ylantiradi. Bu savollarga javob olish uchun ular ko'plab kuzatadilar, hayotdan ma'lum bir malakalar olishga intiladilar. Kattalarni maslahatlarini o'ylaydilar va ikkilanib yuradilar. Kasb psixologiyasi esa ularni to'g'ri yo'lga solishga harakat qiladi.

Jamiyatda bo'layotgan o'zgarishlar yoshlarni ham kasb tanlashda o'ylantirib qo'ymoqda. Ko'plab yangi kasblar paydo bo'lmoqda, ularni fan yangiliklari, texnika va texnologik yangiliklar asosida ko'plab mutaxassisliklar bilan tanishishlari kasb tanlashda qiyin ahvolga solib qo'ymoqda. Bundan tashqari jamiyatni olg'a rivojlanib borishi yoshlarni olayotgan kasblarini raqobatbardoshligini, kerakligini va yashashlari uchun imkoniyatlar yaratib bera olishlariga ishonтира bilishini ham talab qilib bormoqda. Hayotiy jarayonlar, yashashga beriladigan imkoniyatlar, kasbga bo'lgan intilishlar tabiiy ravishda amaliy psixologiyaning bir bo'lagi bo'lgan kasb psixologiyasiga bo'lgan talabni zaruriy qilib qo'ydi va bu fanni paydo bo'lishiga olib keldi. Hozirda O'zbekistonda bu fan endi rivojlanishi kerak bo'lgan va yoshlarni tarbiyalashda, ularga kasb tanlashlariga yordam beruvchi asosiy mutaxassislik fani bo'lib bormoqda. Kasb psixologiyasini mohiyati bu insonni kasbga xos xatti – harakatini va kasb tarixi bilan bog'liq tomonlarni ko'rsatib berish, shuningdek yoshlarni, kasb tanlovchilarni o'zi qiziqqan kasbni tanlashlarida yo'nalishlar berish, keyinchalik kasbdan ketishlariga yordam berish kabilar hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. S.X.Jalilova,F.I.Haydarov, N.I.Xalilova Kasb psixologiyasi (O'quv qo'llanma)Toshkent-2010
2. Климов Е. А. Как выбрать профессию. М.: Провещение, 1990.
3. Кудрявцев Т. В. Психология профессионального обучения и воспитания. М.,1997.